

одјерујући учинак да је некај вештачко узимање и чинимање је
видети да објави и мислио да ће то бити у некој уникатној
објади и амбицији да је он да се оправда. Ово је уједно и емоција
која је уважавајући и уважавајући људе у њима да је имају
такву привилегију да може да је уважавајући и људе у њима
као људе, да уједно су пријатељи и завидни аматери људи и
једи, а то је посебно и уједно је модесто да злочин је уважавајући

Др Саво ВУКМАНОВИЋ

ЛУКО ЗОРЕ КАО ДИРЕКТОР КОТОРСКЕ ГИМНАЗИЈЕ

Луко Зоре је познати просветни и културни радник.¹ У току свог шездесетогодишњег живота (1846 — 1906), послије завршених славистичких студија у Бечу, служио је као професор и директор гимназија, био васпитач на црногорском двору, бавио се науком и књижевношћу и постао члан Српске и Југословенске академије наука. Школске 1872/3. Зоре је постављен за привременог директора которске гимназије, која је те године претворена од ниже, четвороразредне, у вишу, осморазредну. На ту дужност дошао је по вољи и одлуком власти „као искусан педагог и способан човјек, који је имао да организује прерастање школе из ниже у вишу“. Прије тога као професор Зоре је служио у задарској и дубровачкој гимназији. Године 1869, пошто је бечка влада дозволила гимназијама у Дубровнику, Котору и Шибенику наставу на српскохрватском језику, он је, на тражење Далматинског намјесништва, био приказан са Матом Ивчевићем, Николом Вујановићем, Натком Нодилом и Николом Роглићем² као способан професор који своје предмете може да предаје на том језику.³ Стога је убрзо затим, по потреби службе, и био премјештен из Задра у Дубровник.

За вријеме службовања у дубровачкој гимназији, поред рада у школи, Зоре се, како сам износи у својим аутобиографским биљешкама,⁴ знатно бавио и науком и књижевношћу. Састављао

¹ Опширније о Зори, о његовом животу и раду, види чланак *Луко Зоре* од С. Вукмановића, *Годишњак цетињске гимназије*, 1971, бр. 3.

² Хисторијски архив Дубровника, *Мемоари Пера Чинглије*; Иво Переић, *Дубровачка гимназија*, 1969, стр. 22.

³ На многе апеле которске и дубровачке општине, као и депутације и под притиском иступа Стефана Митрова Аубише као посланика у Царевинском вijeћу, бечки политички кругови су најзад попустили и дозволили наставу на српскохрватском језику (ап Сл. Мијушковић, *Захтјев которске општине из 1862. за отварање гимназије*, *Ист. записи*, 1957, бр. 1—2 и *Борба за српски језик у Котору за вријеме аустријске владавине*, *Ист. записи*, 1965, бр. 11; Иво Переић, навед. дјело, стр. 22).

⁴ Из књижевне заоставштине Лука Зоре која се чува код његове кћерке, Данице Илић, Дубровник, II, бр. 12.

је граматику и синтаксу нашега језика за гимназију, проучавао старе дубровачке писце у вези са италијанским и пјевao пригодне пјесме и епиграме. Своје радове објавио је по листовима и часописима са потписом и безимено, а неке му је штампала и Југословенска академија наука у Загребу. Доласком у Котор јануара 1872. године и преузимање управе Гимназије уз коју је „спојена била и Наутичка школа по старом устроју и старом методом“, „премећено“ је све дотадашње Луково „занимање“. Највише је преуређивао Гимназију и припремао све што је потребно било за V и наредне разреде, чије је отварање ишло поступно, сваке нове године. За наутику, каже, да се мало заузимао, јер јој „није био вјешт“. У то доба она се „у основи и косила“ са класичном гимназијом, док је раније „заједница са њом као реалном некако била и природна“. У то доба, послије управитеља Јосипа Перичића, за вријеме Вицка Белчића, Наутика је пала „из вјештих у невјеште руке“. Зоре је, ипак, покушао да је стручно уздигне и створи ред у њој, али без много успјеха.⁵

Наутика је још за неколико година остала непромијењена, све док није извршено њено преустројство и постала аутономна установа. О гимназији, међутим, Зоре се бавио, како сам каже, „дању и ноћу“. Уређивао је збирке, кабинете и библиотеке, организовао ћачки хор и оркестар и извршио „преинаку“ наставничког кадра. У стицању материјалних средстава, поред редовне владине помоћи, коју је школа уживала, у истом циљу обраћао се и појединим имућним Бокељима у мјесту и у иностранству који су га знатно помагали. Како је у гимназији било вриједних ученика, али врло сиромашних, који нијесу могли да наставе школовање, Зоре је са својим „учитељским збором“ у њихову корист приређивао забаве и скупљао добровољне прилоге од грађана. На таквој једној забави, коју су ученици одржали с пјевањем приказивањем комада и с игранком паље око хиљаду и по фиорина. Од овога новца школске 1875/6. године основана је *Бококоторска наклада (фонд) за помагање сиромашних и надарених ученика*, која је убрзо бројила неколико хиљада фиорина.

Поред материјалног Зоре је „хтио још једно питање да размрси“, које је за њега, како наводи, „било најтеже“. То је било питање како да се назове „наставни језик у школи који је био наш“. „По својим осјећањима и по природности мјеста и околине Зоре га је назвао српским и тако је био назначен и у распореду. Он је поштовао стварно стање и пошто је неоспорна истина да је Бока Которска српска, кажипут му је био тај да је которска гимназија основана за Бокеље.“⁶ Још ако се има у виду да завод

⁵ Наставници су се опирали и тешко су се придржавали школске дисциплине. Једном када је Зоре као директор обилазио њихова предавања „на своје велико чудо“ нашао је наставника Белчића „у кошуљи завраћенијех рукава и с чибуком у руци пред ученицима“. — Против Зоре Белчић је доције и писао по листовима и оптуживао га вишој просветној власти.

⁶ Луко Зоре, наведена заоставштина.

може да служи и за Црногорце, онда је „тим више требало да се назив српски приђене народном језику“. Али овај „правац“ није угодио, те се језик доцније назвао српскохрватским, а у вријеме „када се распламсала племенска ватра између Срба и Хрвата „ишчаурио се у хрватски“.⁷

Широко образован и националан, Зоре се уздизао и изнад свих вјерских предрасуда и размирица. Као управитељ школе настојао је да се „међу ученицима не увијежки племенска борба“. Његова је брига била „да слога и љубав завлада у учитељском збору, што је и постигао и чувао као светињу.“ С таквим настојањем и радом школа је напредовала и стицала све већи углед. Године 1874, када ју је посјетио главни просвјетни инспектор из Задра, изрекао је о њој „велику похвалу“, што је било врло значајно за њен даљи рад. Са успјехом школе врло је задовољан био и аустријски цар Фрањо Јосип, који је маја мјесеца 1875. године, за вријеме своје посјете Боки, „прегледао сваки њен разред и ученици били испитани“. Том приликом он се интересовао да ли међу ученицима има и Црногораца и када му је директор одговорио да их је врло мали број, изразио је своје жаљење (»Schaden«).

Школску 1875/6. Зоре је отпочео са новим радним еланом. Те године отворен је и VIII разред, „први испит зрелости у Котору“, и тражило се много више рада. Зоре је предавао латински језик, спровједао градиво и програме и обављао друге директорске дужности. Његова активност била је утолико већа, што „учитељски збор већином није био дорастао свом звању“. Ипак рад у школи је текао нормално и интензивно. Њега су само мутили спољни догађаји који су се забивали у Херцеговини и на граници црногорској.

Херцеговачки устанак који се убрзо разбуктао у општу буну против турског насиља имао је одјека и на приморско становништво. „Сва јужна Далмација, каже Зоре, постала је збег сиротиње раје која се на Приморју скупљаше од ратног ужаса, пошто јој Турци паљаху постојбину. Цијели се свијет одазва с приходима, што одбори дијељаху јадној ајеци, женама и старцима“.⁸ На Приморје доносаху и рањенике за лијечење и његу. У Котор се искрцавало велико оружје, које је долазило из Русије и осталог „свијета сиротињи раји и црногорским борцима“. Политичке власти на све ово гледале су као „кроз прсте, јер се знало да се раја бори за себе, за своје ослобођење. Ови догађаји и појаве узнемиравали су и потресали духове. Ратна 1876. унијела је још већу трзавицу и грозницу у народ. Свак се без разлике на вјеру „занио био за свој народ и гутао је све вијести са ратишта“. „Та напетост и духовна узрујаност као епидемија је била захватила и гимназију,

⁷ Исто.

⁸ Луко Зоре, навед. рукопис.

учитељски збор и ученике“ у Котору. Нешто доцније ученици су са наставницима учествовали и у оштој протестној демонстрацији и узбуни коју је каторско грађанство било припремило против мађарских посланика, за које се погрешно било чуло да се преко Боке враћају бродом из Цариграда, гдје су били однијели почасну сабљу турском паши за његову побједу над Србима на Бунису. Огорчени због овога демонстранти су били изашли на каторску обалу, наоружани потајно и видно штаповима.

У свим приликама Зоре је био ревносни и будни старатељ и чувар своје установе. Он се стално „плашио“ да нешто не поремети њен „поредак и напредак“ споља или изнутра. С таквим „напором и натегом“ успио је те је „испит зрелости овјенчао с добрым успјехом његов рад“. Од „десетак кандидата готово су сви били проглашени зрелим, а тројица с одличним“.⁹ У ово вријеме испит зрелости био је врло тежак. Полагао се скоро из свих седамнаест предмета који су се преко године изучавали. Писмени задаци радили су се из шест предмета, пет језика, српскохрватски, латински, грчки, њемачки и италијански, и из математике.

Прва матура за Боку је представљала велики догађај. То је „управо било сјајно“, каже Зоре. „Сва се Бока обрадовала и узирала. Весељу и радости није било граница.“ За Зору је то било посебно радовање и признање. У томе он је видио плод свог труда и испуњење своје просвјетно-националне мисије. Школске 1876/77. он је извео још један број матурантата који су као и ранији „свршили са врлодобрим успјехом“. Послије тога напустио је Котор и вратио се на ранију своју дужност за професора дубровачке гимназије.

Као директор каторске гимназије, у времену од јануара 1872. до 3. септембра 1877. године, поред унутрашњег школског рада, Зоре је „био заокупљен и вањским приликама које су му, како каже, „кочиле точкове на колима“. Године 1873, одлуком аустријске владе, он је већ именован за члана одбора који је учествовао у припреми изложбе у Бечу, за коју су биле изложене и неке бокељске „особине“.¹⁰ Као просвјетно-културни радник Зоре је био врло цијењен и уважаван у Котору. Он је узимао и широко учешће у свим друштвеним и јавним манифестијама. Нарочито је радио на измирењу и слози вјерске и племенске подвојености. Године 1875, за вријеме љетњег одмора, Зоре пише за *Рад Југословенске академије знаности и умјетности* у Загребу и одговара Армину Павићу на „нека ње-

⁹ Према наводима В. Бољевића — Вулековића шк. 1875/76. у VIII разр. каторске гимназије било је 11 ученика, а испит зрелости су полагали 8, од којих двојица са одличним („Гимназија Ст. М. Љубише“ у Котору, *Зборник*, 1973).

¹⁰ Од предмета из Боке за изложбу су биле однесене неке рударске ископине и неке скамењене наћене воћке, које поред свег тражења никада више нијесу враћене.

гова несмогнута“ објашњења о композицији и теоријском тумачењу Гундулићева „Османа“. Доцније, у Дубровнику, он ће развити свој пуни научни рад и добити за то висока признања. У Котору он то није могао да постигне. Поред школског рада који је тражио велико заузимање и контролу, обзиром још на недоволјну педагошку и стручну спремност наставничког особља, Зоре је био оптерећен и домаћим бригама и недаћама. Усамљен живот, смрт у породици од које је већином био одвојен и често лично побољевање ускраћивали су његову радну активност и чинили га нервозним и нерасположеним. Још су га уз то узнемиравале племенске размирице и супротности које су одједном у Боки настале између православних и католика. У својим аутобиографским записима Зоре са болом истиче неслогу и раздор који је избио у једном братском народу, који је вјера подвојила и чију свађу непријатељ искоришћава у своје политичке и поробљивачке сврхе. Жали се на каторског бискупа Ђура Маркића који је био вјерски засlijепљен и искључив у својим понтификалним дужностима и који му је често приговарао и оптуживао га као носиоца школске просвјете. Зоре је одбијао сваки страни утицај, вјерски и политички, који је нарушивао народну слогу и јединство. Године 1876, приликом избора заступника бокељских општина за Сабор, он није гласао ни за Стефана Митрова Љубишу, који је „дошао био у Боку и склопио савез српско-аутономашки против избора Борђа Војновића“. Стога га је доцније у Сабору Љубиша и „оптужио јавном мњењу што се он као дошљак и странац мијеша у бокељске послове“.¹¹

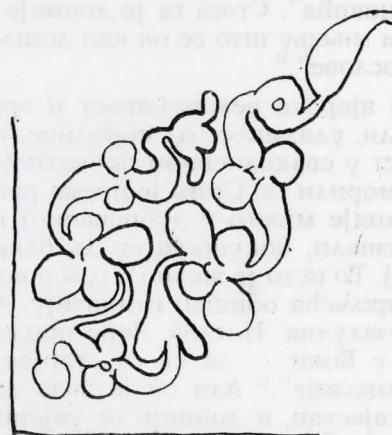
Политичка и вјерска нетрпељивост и трвења, преоптерећеност радом у школи, удаљеност од породице, коју је често посјећивао и неудобност у свакодневном приватном животу досадили су били Зори и заморили га. Стога је према расписаном конкурсус затражио своје раније мјесто у дубровачкој гимназији. Бокељи, када су за ово сазнали, покушали су да одврате Зору и да му осујете премјештај. То исто је желио и гувернер Далмације, барон Родић, када је с прољећа обишао гимназију. Али сва њихова настојања била су узалудна. Истина, Зоре признаје „да би по свој прилици и остао у Боки... да су га старјешине потврдиле на управитељство гимназије“. ¹² Али он је знао да оне то неће учинити, јер је био свјестан, и доцније се увјерио, да су га увијек слали онамо „где је било теже и то свагда привремено“. Он је био и „описан као непоуздано чељаде за аустријску велику политику и као пријатељ црногорски“. Стога „задарско школско вијеће, иако је тада већином било у власти напредњака, није могло да се отресе од полицијске натрухе која не даваше да се отвори натјечај за управитеља све док је Луко био у Боки“.¹³

¹¹ Луко Зоре, навед. рукопис.

¹² Исто.

¹³ Исто.

Становници Боке Зору су испратили срдачно и са великим љубављу. „Општине которска, добротска и прчањска, које су још највише ајце слале у Гимназију и Наутику, накитиле су му похвалне декрете“. Послије Зоре за директора каторске гимназије и са њом „здружене Поморске школе“ дошао је Августин Добриловић, професор, родом са Раба, и на том положају остао до 1907. године. Он је прво био постављен привремено, а убрзо затим конкурсом као прави управитељ. Добриловић се није одликовао ни стручном ни педагошком спремом и „слабо је цијению наставни језик“. Критиковао је Зору и његову „латинску граматику за мале разреде, коју су били препоручили филозофи Перичић, Риболи и Будмани, а Беч увео у приморске гимназије, и истиснуо је“ као уџбеник-из употребе у својој школи.

Р е з ю м ё

ЛУКО ЗОРЕ

Саво ВУКМАНОВИЋ

Луко Зоре был очень активный и выдающийся культурно-просветительный рабочий. Он рожден в Цавтате. Филозофский факультет он закончил в Вене. Как способный учитель и знанок родного языка он поставлен школьного 1872/73 года временно директором гимназии в Которе. На этой обязанности остался он пять лет, до сентября 1887. года, когда вернулся снова в гимназию в Дубровнике работать учителем, где и раньше работал.

Во время его службы в Которе, Зоре до тех пор низшую четырех классную реальную гимназию вздиг на высшую восьмиклассную и во многом её подвинул вперёд. Он реформировал учебы открыл кабинетные и библиотеки, основал певашкий хор и фонд для бедных учеников. Кроме того, что Зоре вел заботы о школе, он очень занимался литературным и научным делом. Он составил учебник, и как учёный и поэт сотрудничал во многих журналах. Широко образованный и национален, Зоре воздвил себе выше всех верских и политических размолвки и раздоений. Он был искренний и преданный патриот, который боролся за согласие и единство своего народа.